

Een gaaiensmidse

Erwin J.O. Kompanje [honorair conservator recente vertebraten, Natuurhistorisch Museum Rotterdam; erwinkompanje@me.com]

Grotere huisjesslakken zoals de zeer algemene segrijnslak (*Cornu aspersum*) en de kleurrijke zwartgerande tuinslak (*Cepaea nemoralis*) vormen hoogwaardig voedsel voor vogels en zoogdieren. Ze zijn rijk aan eiwit en essentiële mineralen zoals calcium, kalium en zout, en sporenelementen zoals ijzer en selenium. Daarnaast hebben de eiwitten in het slakkenslijm unieke antimicrobiële eigenschappen. Een zeer gezonde hap dus. Egels (*Erinaceus europaeus*) en bosmuizen (*Apodemus sylvaticus*) bijten en knagen het slakkenhuis kapot en kunnen zo tot de slak komen. Voor vogels is het stevige slakkenhuis echter een vrijwel onneembare vesting. De slak kan zich snel terugtrekken in zijn stevige huisje en is daarmee veilig voor vogelsnavels. Er is in Europa een uitzondering: de zanglijster (*Turdus philomelos*). Voor deze lijstersoort zijn segrijn- en tuinslakken niet veilig.

Een zanglijster pakt het slakkenhuis waarin de slak zich haastig heeft teruggetrokken met de snavel bij de mondopening en loopt of vliegt ermee naar een hard voorwerp (steen, weggegooide fles, boomwortel) of naar een harde ondergrond (stoepteg,

stenen pad, putdeksel, grafsteen) en slaat het slakkenhuis geroutineerd met een paar welgerichte slagen kapot tegen die ondergrond. Zo kan de zanglijster de vrijgekomen slak verorberen of aan zijn jongen voeren. De plek waar de slakkenhuizen kapot worden geslagen, wordt een lijstersmidse of een lijsteraambeeld genoemd. Sommige zanglijsters, met name de vogels die in het buitengebied en aan de randen van bossen leven, hebben een vaste smidse. Om de smidse heen ligt het bezaaid met kapotgeslagen slakkenhuizen. Op plaatsen waar heel veel mogelijke smidsen zijn, zoals op een begraafplaats, gebruiken zanglijsters meerdere vaste plekken.

Ook andere slakkenmeppers?

Merels (*Turdus merula*) zijn ook verzot op slakken, maar beheersen de meptechniek van zanglijsters niet. Jonge huisjesslakken met nog tere slakkenhuizen kraken zij in hun snavel en kleinere exemplaren slikken zij met huisje en al door. Maar een volwassen segrijnslak is ook voor een merel een begeerlijke prooi. Sommige merels zijn daarom gespecialiseerd in slakken-jatten. Zij wachten daarbij tot een zanglijster de

slak heeft vrijgemaakt uit het slakkenhuis, vliegen dan naar de plaats delict en pakken met veel machtsvertoon de slak van de zanglijster af. Kleptoparasitisme heet dat in de biologie. Dit is een van de redenen waarom zanglijsters hun smidsen altijd op beschutte plekken kiezen. Zo vond ik onlangs in de tuin van kunstschilder Pieter Knorr in het Groningse Doezum een aantal lijstersmidsen bij scherven van dakpannen onder de grote bladeren van het groot hoefblad (*Petasites hybridus*). De prooiresten zijn samen met enige scherven opgenomen in de museumcollectie (NMR998900214048). Onder deze grote paraplu's hebben de lijsters weinig te vrezen. Een andere reden om de smidse op een beschutte plek te kiezen, is dat sperrers (*Accipiter nisus*) op het slakkengetik af kunnen komen en de slakkenmepper kunnen grijpen.

Gaaien

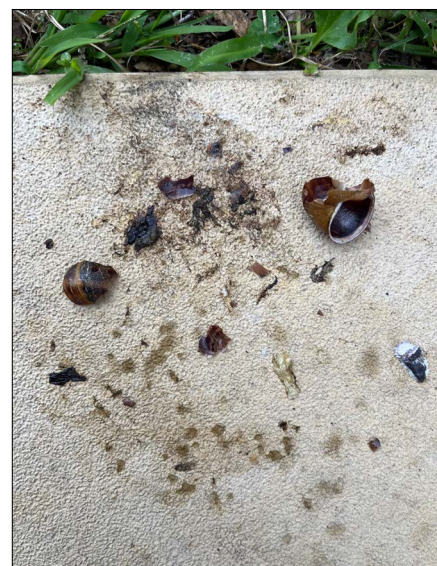
Zijn er ook andere Europese vogelsoorten die de slakken uit hun huis kunnen zetten? Dat blijkt het geval te zijn, maar zeldzaam. Op 28 juli 2020 zag Wilbert Koch vanuit zijn huiskamer in Deventer - Colmschate een

▲ Zanglijster met een kapotgeslagen zwartgerande tuinslak op het trottoir; Delft, 15 februari 2018. (Ellen Sandberg)

▲ Zanglijstersmidse met zwartgerande tuinslakken en segrijnslakken; Dordrecht, begraafplaats De Essenhof, 22 juli 2023. (Erwin Kompanje)

▲ Door zanglijster op de rand van een wandelpad kapotgeslagen segrijnslak; Dordrecht, begraafplaats Zuidendijk, 16 juli 2023. (Erwin Kompanje)

▲ Het tuinbankje (plaats delict) in de tuin van Wilbert Koch in Deventer dat door een gaai gebruikt werd als smidse; 1 september 2023. (Erwin Kompanje)

gaai (*Garrulus glandarius*) op het grasveld in zijn tuin die een jonge segrijnslak in zijn snavel had en deze, zij het met moeite, op het bankje in zijn tuin, zoals een zanglijster, kapotsloeg. Het bleef toen bij die ene waarneming.

Drie jaar later, op 5 augustus 2023, hoorde Wilbert vanuit de huiskamer het geluid alsof een zanglijster slakken aan het meppen was. Hij zag een juveniele gaai die op dezelfde tuinbank (als in 2020) zwartgerande tuinslakken aan het kapot meppen was. Hij maakte drie foto's van de gaai in actie en zette zijn observatie op de website waarneming.nl, waar ik deze een dag later opmerkte. Ik heb Wilbert direct gevraagd of hij de slakkenhuisrestanten nog kon terugvinden en of hij deze voor onze collectie wilde verzamelen. Hij mailde snel terug dat hij wat scherven van slakkenhuizen (twee roze en een bruine ongebandeerde tuinslak en twee gele driebanders) had kunnen veiligstellen. Deze waren zo te zien met meer kracht kapotgeslagen dan zanglijsters dat doen.

Een paar weken later ben ik naar Deventer afgereisd en heb de gaaiensmidse ter plekke kunnen bekijken en fotograferen. Het verzamelde fysieke bewijs van deze bij-

zondere waarneming wordt bewaard in de collectie van het Natuurhistorisch Museum Rotterdam (NMR998900214140).

Twee andere gevallen

Ik kon in de literatuur twee gepubliceerde observaties traceren van gaaien die huisjes-slakken kapot meppen. In 1948 schreef

A.A. Tjittes hierover in het tijdschrift 'De Levende Natuur'. Hij had in zijn tuin in Harderwijk geobserveerd dat gaaien meerdere exemplaren van zwartgerande tuinslakken met de snavel oppakten en deze kapotsloegen tegen een horizontale tak van een appelboom. De kapotgeslagen huisjeslagen onder de appelboom verspreid.

▲ Door gaai kapotgeslagen zwartgerande tuinslakken (Deventer, 5 augustus 2023), nu in de museumcollectie met nummer NMR998900214140. (Het Natuurhistorisch)

▲ Gaai met segrijnslak op tuinbank; Deventer, 28 juli 2020. (Wilbert Koch)

▲ Gaai met kapotgeslagen zwartgerande tuinslakken op tuinbank; Deventer, 5 augustus 2023. (Wilbert Koch)

Hij noemde de tak in zijn appelboom een 'gaaien-smidse'.

De malacoloog Henk K. Mienis deed in de winter van 1977-1978 in Jerusalem soortgelijke observaties bij de zwartgekuifde ondersoort van de gaai (*Garrulus glandarius atricapillus*). Deze Israëliische gaaien vingen onder andere *Levantina spiriplana*, een algemene slakkensoort die qua grootte vergelijkbaar is met onze tuinslak. Zij vlogen hiermee naar een pecanboom waar de slakkenhuizen tegen een tak kapot werden geslagen en de inhoud werd opgegeten. Onder de boom lagen vele kapotgeslagen slakkenhuizen. In het artikel dat de malacoloog hierover in 1991 schreef, staat een foto van enige verzamelde kapotgeslagen

slakkenhuizen van *Levantina's*. De zichtbare schade aan de zijanten en toppen van deze slakkenhuizen is nagenoeg identiek aan de schade die zanglijsters tuinslakkenhuizen toebrengen bij het kapot meppen. Dit verradt eenzelfde techniek.

Ik vond op het internet een foto uit juli 2017 van een gaai die het weekdier uit een gele gebandeerde tuinslak trekt. De foto is gemaakt op de oude Joodse begraafplaats in Praag in Tsjechië. Er bestaan meer van dergelijke foto's van slakkenhuis-krakende gaaien. De vraag is echter of de gaai het slakkenhuis met zijn krachtige snavel gekraakt heeft of het huisje (als een zanglijster) kapot mepte. Ik houd vooralsnog een slag om de arm. Kapot kraken van het slakkenhuis met de snavel doen meer vogelsoorten, waaronder merels en allerlei soorten kraaien. Een gaai kan een slakkenhuis van een tuinslak of segrijnslak gemakkelijk in de snavel kraken. Waarom dan wel meppen, blijft de vraag.

Goed gedocumenteerd

Dat andere vogelsoorten dan de zanglijster grote huisjesslakken, zoals van segrijnslakken of tuinslakken, kapotslaan om de slak uit het slakkenhuis te krijgen is zéér uitzonderlijk en daarom vermeldenswaardig. Er waren tot nu toe twee gevallen gepubliceerd van een gaai met dit gedrag. De twee observaties van de gaai in de tuin

van Wilbert Koch in Deventer zijn, voor zover ik heb kunnen nagaan, de derde en vierde goed gedocumenteerde waarneming van dit foerageergedrag. De verzamelde prooiresten zijn in de museumcollectie opgenomen. Kraaiachtigen, waaronder gaaien, staan bekend om het kopiëren van succesvol gedrag (Cheke *et al.* 2011). Mogelijk heeft de individuele gaai uit Deventer het gedrag geobserveerd bij een zanglijster en dit gekopieerd of heeft hij het van een oudere gaai geleerd, mogelijk van de gaai uit 2020. ◀

Bronnen

- Cheke, L.G., C.D. Bird & N.S. Glayton 2011 - Tool-use and instrumental learning in the Eurasian jay - *Animal Cognition* 14: 441-445
- Mienis, H.K. 2019 - Predation on land snails by the levantine Jay *Garrulus glandarius atricapillus* in Israel - *Natuurhistorische en Andere Notities* 22: 3-6
- Stenudd, J. 2018 - 20170703_25 Eurasian jay (*Garrulus glandarius*) eating a snail in the Old Jewish Cemetery in Prague, the Czech Republic - <https://www.flickr.com/photos/72616463@N00/31465885757>
- Tjittes, A.A. 1948 - Vlaamse gaai als verdelger van slakken en als stadsvogel - *De Levende Natuur* 51: 142-143